

РОЗШИРЕННЯ СЕМАНТИКИ НОВІТНІХ ЗАПОЗИЧЕНЬ

У статті розглянуто сучасні наукові погляди на сутність і природу процесу розширення лексичної семантики. Висвітлено екстра- та інтралінгвальні чинники зміни семантики новітніх чужомовних слів в українській мові. З'ясовано наслідки зміни значення новітніх запозичень у сучасній українській мові.

Ключові слова: *запозичення, лексична семантика слова, розширення значення слова, екстра- та інтралінгвальні чинники, чужомовна лексика.*

The modern scientific views on essence and nature of lexical semantic generalizing have been considered in the article. Extralingual and intralingual factors of the newest borrowings semantic change have been determined in the Ukrainian language. The consequences of the meaning changes in the newest borrowings have been highlighted in the Modern Ukrainian language.

Key words: *borrowing, lexical semantic, expanding the meaning, extralingual and intralingual factors, foreign lexis.*

У наукових студіях останніх десятиліть спостерігаємо тенденцію до активного вивчення процесу семантичних змін у системі запозичених слів. Особливий інтерес викликає розширення семантики новітніх лексем, які потрапили до української мови з інших мов.

З року в рік зростає зацікавленість дослідників проблемами, пов'язаними з особливостями лексичної семантики. Так, проблема семантичних змін у значенні слова була предметом дослідження багатьох вітчизняних дослідників. На особливу увагу заслуговують праці Т. О. Бевз, К. С. Гориславець, О. О. Кабиш, М. П. Кочергана, К. В. Ленець, Л. А. Лисиченко, Д. В. Мазурик, І. А. Самойлової, О. А. Стишова, Н. В. Стратулат, О. О. Тараненка, Н. П. Тропіної, О. М. Тур, О. В. Ляхової, Я. В. Битківської, Н. М. Пославської та ін. Зацікавленість питанням трансформацій семантики слова гостро стояла в зарубіжному мовознавстві ХХ – початку ХХІ ст. Праці Ю. Д. Апресяна, В. Г. Гака, О. П. Єрмакової, В. А. Звєгінцева, С. Д. Кацнельсона, О. В. Падучевої, М. М. Шанського, Д. М. Шмельова та ін. стали спробами ґрунтовних трактувань семантичних явищ.

В останній час суттєво збільшився вплив іноземних мов як панівного чинника глобалізаційного процесу, наслідком якого стало входження до української мови великої кількості чужомовних слів. Тому важливого значення набуває вивчення семантичної поведінки запозичень в українському мовному просторі. У сучасній лінгвоукраїністиці проблему запозичень вивчали в різних аспектах. Проте вичерпного аналізу розширення значення у запозичених словах дотепер не було. Цим і зумовлена **актуальність** пропонованої статті.

Об'єктом дослідження є новітні запозичення, які розширили своє значення в українській мові. **Мета** статті – подати аналіз зміни семантики новітніх запозичень у бік її розширення. Основним **завданням** роботи є визначення способів та чинників розширення семантики новітніх запозичень. Матеріалом для дослідження послуговували сучасні словники іншомовних слів, тексти

електронних повідомлень, телепередачі, тексти друкованих та електронних засобів масової інформації.

Дослідники по-різному тлумачать розширення семантики. А. Малявін указує, що це «мовна паралель індукції – розумової операції, що полягає в русі думки від конкретного до абстрактного, від знання одиничних або окремих фактів до знання загального правила» [5, с. 161]. Д. Дергач зазначає, що розширення семантики слова – це «розвиток від більш конкретного до більш загального» [3, с. 199]. Р. Будагов розуміє розширення значення слова так: «Пориваючи зі своїм початковим обмеженим значенням, слово ніби виривається в простір, набуває більш широкого узагальнювального змісту, обростає різними додатковими відтінками» [1, с. 30].

Німецький дослідник Г. Пауль розширення значення слова пов'язує зі збідненням змісту висловлення, можливим унаслідок переважання одного з уявлень про слово (одного з його значень) у свідомості мовців над усіма іншими: мовець, керуючись певним уявленням про лексему, уживає її на позначення будь-чого, що відповідає цьому уявленню [9, с. 91-92].

Н. Г. Шкуратяна та С. В. Шевчук убачають у розширенні семантики слова додавання нових лексико-семантичних варіантів до його семантичної структури: «Зміна лексичного значення слова, – наголошують вони, – виявляється у тому, що в процесі розвитку суспільства й мови слово може набувати нового значення, отже, його лексичне значення розширюється» [11, с. 154].

М. А. Жовтобрюх дав таке тлумачення поняття розширення значення слова: «У процесі розвитку мови можуть виникати нові значення слова, а отже, його значеннєвий або семантичний обсяг змінюється, поповнюється, розширюється» [4, с. 61]. З огляду на вищезазначене вважаємо, що розширення значення слова – це зміни, які пов'язані із семантичними трансформаціями в слові, під час яких збільшується коло позначуваних словом понять та обсяг семантики слова.

О. А. Стишов окреслює два типи розширення семантики слів: 1) розширення змістового обсягу значення, тобто додаванням певних інноваційних сем; 2) долучення до відомого або відомих значень якогось слова зовсім нового окремого значення [10, с. 219].

Значне поповнення української мови англомовними запозиченнями зумовлене тим, що англійська мова стала панівним чинником глобалізаційного процесу, який виявився помітним у всіх сферах мовної комунікації. Значно менша кількість чужомовних слів потрапила в українську мову з інших мов світу.

Спостережено, що запозичення дуже активно функціонують у мові сучасних засобів масової комунікації, звідки вони й поширюються серед мовців, проходять апробацію на доцільність їхнього використання і засвоєння.

Розширення семантики чужомовного слова можемо проілюструвати на прикладі лексем *дилінг*, *хакер*, *япі*, *вайфайтер*, *лакшері*, *шаурма*, та ін.

Англомовне запозичення, що потрапило до української мови в останні роки, – англійська лексема *дилінг*. В англійській мові ця лексема має три значення: 1. Угода підприємницької діяльності, відносини з ким-небудь у бізнесі; 2. Спосіб ведення бізнесу з ким-небудь; 3. Купівля і продаж [13, с. 392]. В українській мові *дилінг* функціонувало з одним значенням. Так, у Новому словнику іншомовних слів за редакцією Л. І. Шевченко зазначено *дилінг* – приміщення, в якому співробітники банку або компанії (*дилери*) здійснюють операції з валютою, депозитами, цінними паперами, золотом за допомогою телефонів, телексів, факсів та іншої техніки [7, с. 193], наприклад: **ДИЛІНГ [ДИЛИНГ]** – спеціально обладнане приміщення, в якому дилери проводять біржові операції (укладають угоди), використовуючи технічні засоби зв'язку, передачі і обробки інформації (zakonu.com.ua/lawbase.html?catid=48662). Зазначимо, зокрема, що у зв'язку з інтенсивним розвитком банківської сфери України з'являються нові послуги і операції з грошима,

це зумовлює вживання лексеми *дилінг* з іншим значенням, які фіксує Великий тлумачний словник сучасної української мови за редакцією В. Т. Бусла: Здійснюване банками, фінансовими компаніями надання послуг із продажу іноземної валюти, цінних паперів, та ін. [2, с. 295], наприклад: *Дилінг – операції купівлі-продажу, які банк здійснює від власного імені, але за дорученням та за кошти клієнтів* (zakon.nau.ua/doc/?uid=1078.14889.0 – 20 к). Крім того, у засобах масової комунікації трапляється вживання запозичення *дилінг* зі значенням – назва кредитного агентства, ще не зафіксоване словниками, наприклад: *Кредитне агентство «Дилінг», всіляко сприяє отриманню кредиту якомога вигіднішого і максимально відповідного запитам наших клієнтів* (<http://kdt.pp.ua/kreditne-agentstvo-diling>). Отже, англiзм *дилінг* в українській мові набув нових значень і тим самим розширив свою семантику.

Моносемантична англійська лексема *хакер* у мові-джерелі подає таке визначення: людина, яка таємно знаходить спосіб дивитися і / або змінювати інформацію про комп'ютерну систему без дозволу [13, с. 695]. У мові-реципієнті англiзм *хакер* витлумачується так: комп'ютерний хуліган, який проникає в чужі інформаційні системи з метою оволодіння інформацією, введення в них неправдивих свідчень та ін. [7, с. 642]. Функціонуючи в українській мові, запозичення *хакер* розширило свою семантику. Сучасний словник іншомовних слів за загальною редакцією Н. В. Тучиної фіксує три значення слова *хакер* – 1. Комп'ютерщик, який достатньо вивчає електронні чи програмні системи з метою їх несанкціонованого чи непередбаченого використання. 2. Дослідник чи автор комп'ютерних програм. 3. Комп'ютерщик, який незаконно проникає в захищені комп'ютерні системи та мережі з хуліганських намірів, щоб отримати цінну інформацію або викрасти гроші [6, с. 734]. Отже, це запозичення, функціонуючи в українській мові, розширило свою семантику за рахунок сем «комп'ютерщик» та «дослідник чи автор».

Ще одним новітнім запозиченням української мови є слово *япі*. У мові-джерелі ця моносемантична лексема має таке визначення: молода професійна людина, яка живе в місті і заробляє багато грошей, що витрачає на дорогі і модні речі [13, с. 1777]. Відповідними словниками української мови лексема *япі* витлумачується так: 1. молодіжний рух та представники цього руху, який культивував орієнтацію на професіоналізм, кар'єру, високий соціальний статус, що виражалось в манері поведінки, одязі та ін.; 2. *сленг.* успішний бізнесмен, що навмисне підкреслює, демонструє власний достаток своїм зовнішнім виглядом [7, с. 668]; молода людина, яка здобула хорошу освіту, живе й працює, зазвичай, у великому місті, прагне зробити професійну кар'єру [2, с. 1648]. Ще одне значення цієї лексеми не зафіксоване словниками, але функціонує в українських засобах масової інформації – назва всеукраїнської мережі ресторанів, напр.: *Сумські гурмани та гості міста не зможуть оминати ресторан традиційної японської кухні всеукраїнської мережі «Япі»* (Д, № 214-215, 22-23.11.2013, 48). Отже, запозичення *япі* в українській мові набув нових значень і тим самим розширив свою семантику. Отже, запозичення *япі* в українській мові набуло нових значень і тим самим розширило свою семантику.

Зауважуємо, що розширення значення слова може і не бути зафіксованим словниками, але функціонує в ЗМІ чи розмовному контексті. Проілюструвати цей факт ми можемо на прикладі запозичень *вайфайтер* та *шаурма*, що потрапили в українську мову останніми роками.

Попри відсутність лексикографічної фіксації англомовними та українськими словниками лексема *вайфайтер* активно функціонує у засобах масової інформації, розмовному мовленні українців та слензі ІТ-фахівців. Запозичення *вайфайтер* в українській мові розвинуло два значення: 1. Особи, які користуються послугами Wi-Fi; 2. Назва нового інтерактивного проекту, з великою кількістю гумору, чуток і сенсацій, пор.: *Київ готується до Євро-2012 та намагається відповідати європейським вимогам, для зручності фанатів збільшується кількість місць, де працює WI-FI. Тепер десятки молодих вайфайтерів у парках та на вулицях працюють із комп'ютерами, готуються до іспитів та розважаються в Інтернеті* (ТК Київ); *Також канал запустить незвичний зірковий таблоїд – програму «Вайфайтери»*

(<http://teleprostir.com/exclusive/show-17026>). Два значення, зафіксовані в засобах масової інформації, засвідчують, що лексема *вайфайтер* розширила своє семантичне значення на українському мовному ґрунті.

Модним в наш час стало англomовне запозичення *лакшери*, яке у мові-джерелі має три значення: 1. володіння (користування) спеціальними і дорогими речами, зокрема, продуктами харчування і напоями, одягом та оточуючими предметами. 2. річ, яка коштує дорого і тішить власника, але не є істотною. 3. задоволення або перевага [13, с. 920]. В українську мову слово *лакшери* потрапило зі значенням – розкіш, напр.: *О тааак! З розмахом на фоні розкішних панельок, які підкреслювали розмах і гламурність заходу. Особливо зворушливо виглядають букетики квіти на незрозумілих конструкціях обтягнутих дешевою білою тканиною. Лакшери*, одним словом (<http://ragu.li/?cat=233&paged=15>). Хоча лексема *лакшери* не зафіксована лексикографічно, але, активно функціонуючи в українській мові, розвинула ще два значення: 1. заклад громадського харчування; 2. назва театру-мюзиклу, пор.: *Нині модно називати свої підприємства іншомовними словами. Роззирніться навколо: майже кожна назва магазину одягу містить у собі слово «Fashion» (англ. мода) чи «Style» (англ. стиль). Нерідко, вочевидь, для надання колориту вивісці, такі слова транслітерують. От і виходить щось на зразок ресторану «Лакшери» (що на бульварі Дружби Народів) (<http://vip.volyn.ua/>); У цей день [16 вересня 2013] для гостей свята виступали шоу-балет «Парадіз», театр-мюзикл «Лакшери», ансамбль «Кураж». (<http://partyofregions.ua/ua/news>). Отже, запозичення *лакшери* в українській мові набуло нових значень і тим самим розширило свою семантику.*

Ще одним запозиченням, незафіксованим українськими словниками, є арабське слово *шаурма*. Ця лексема потрапила в українську мову з одним значенням – близькосхідна страва (ймовірно турецького походження) з піти або лаваша, який начиняється рубленим смаженим м'ясом (баранина, яловичина, курятина; у Європі інколи також свинина) з додаванням приправ, соусів і салату зі свіжих овочів. В Україну страва потрапила завдяки мігрантам з Близького Сходу. Проілюструвати це значення чужомовної лексеми можемо такими реченнями: *Чи не доведеться після здійснення «двохвилинної мрії» провести два місяці на лікарняному ліжку? А замислитися над цими запитаннями людині, що збирається поласувати шаурмою чи іншим м'ясним «делікатесом» з якогось придорожнього кіоску, було б аж надто доречно* (ІЗ, № 38, 22.09.2011, с. 16). Друге значення цього слова, що розвинулося на українському мовному ґрунті – місце продажу шаурми. Наприклад: *Прямо біля виходу із підземного переходу зручно «примостився» невеличкий кіоск із заманливим написом «Шаурма»* (ІЗ, № 38, 22.09.2011, с. 16). Отже, запозичення *шаурма* в українській мові набуло нових значень і тим самим розширило свою семантику.

З-поміж чинників, що зумовлюють входження чужомовної лексики в українську мову, виокремлюємо екстра- та інтралінгвальні.

До екстралінгвальних чинників відносимо культурні взаємозв'язки між державами і народами, зростання актуальності вивчення іноземних мов, авторитетність мови-донора, мовна мода та ін.

До інтралінгвальних чинників належать передусім відсутність у рідній мові еквівалентного слова на позначення нового предмета чи поняття, уживання одного слова замість описового звороту, усунення полісемії та омонімії у мові-реципієнті та ін.

Отже, у роки незалежної України інтенсифікувався процес запозичень з інших мов. Нерідко саме завдяки сучасній публіцистиці, яка активно використовує нові лексичні одиниці, вони поширюються серед мовців, проходять апробацію на доцільність використання і засвоєння. Різні екстра- та інтралінгвальні чинники зумовлюють входження чужомовних слів в українську мову. Адаптуючись у мові, запозичення зазнають семантичних змін, зокрема розширюють своє

значеннєве поле, що пов'язано з активним функціонуванням таких лексичних одиниць на україномовному ґрунті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Будагов Р. А. Слово и его значение [Текст] / Р. А. Будагов. – 2-е изд. – М.: Добросвет-2000, 2003. – 64 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., доповн. та CD) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
3. Дергач Д. В. Статус деривації в аспекті динаміки медійної змінної парадигми [Текст] / Д. В. Дергач // Актуальні проблеми української лінгвістики : Теорія і практика. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2009. – Вип. XIX. – С. 193–203.
4. Жовтобрюх М. А. Українська літературна мова [Текст] / М. А. Жовтобрюх. – К. : Наукова думка, 1984. – 285 с.
5. Малявін А. Семантичні зрушення значення умови як мовний засіб концептуалізації знань [Текст] / А. Малявін // Лінгвістичні студії : збірн. наук. праць. – Донецьк, 2010. – Вип. 20. – С. 161–163.
6. Нечволод Л. І. Сучасний словник іншомовних слів. – Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2011. – 768 с.
7. Новий словник іншомовних слів: близько 40 000 сл. і словосполучень / Л.І. Шевченко, О.І. Ніка, О.І. Хом'як, А.А. Дем'янюк / За ред. Л.І. Шевченко – К. : АРІЙ, 2008. – 672 с.
8. Панько Т. І. Українське термінознавство [Текст] : підручник [для студ. гуманітар. спец. вищ. навч. закл.] / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк. – Львів : Світ, 1994. – 344 с.
9. Пауль Г. Принципы истории языка [Текст] / Г. Пауль ; перев. с нем. А. А. Холодовича. – М. : Изд-во иностранной литературы, 1960. – 500 с.
10. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів інформації) / О.А. Стишов. – [2-ге видання] – К.: Пугач, 2005. – 388 с.
11. Шкурятяна Н. Г. Сучасна українська літературна мова [Текст] : навч. посіб. / Н. Г. Шкурятяна, С. В. Шевчук. – К. : Літера, 2000. – 685 с.
12. Wehmeier Sally Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English – Oxford, 2008/

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

ВК – Вечірній Київ

Д – День

ІЗ – Іменем Закону

УМ – Україна Молода

ГпУ – Газета по-українськи

Телеканал Київ – ТК Київ

Режим доступу: zakony.com.ua/lawbase.html?catid=48662

Режим доступу: zakon.nau.ua/doc/?uid=1078.14889.0 – 20 к

Режим доступу: <http://kdt.pp.ua/kreditne-agentstvo-diling>

Режим доступу: <http://teleprostir.com/exclusive/show-17026>

Режим доступу: <http://ragu.li/?cat=233&paged=15>

Режим доступу: <http://vip.volyn.ua/>

Режим доступу: <http://partyofregions.ua/ua/news/>